

واکاوی نقش مفاهیم سازنده گرا و حس مکان در طراحی محیطی باغ موزه ها

امیرچراغچی: کارشناس ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، خوزستان، ایران
 وحیدزمان زاده: کارشناس ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رامهرمز، خوزستان، ایران
 علی دربان: دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، خوزستان، ایران

چکیده

میزان مطالعه کتاب در ایران بسیار پایین است. دلایل متعددی برای این مساله ذکر شده است. از جمله گرانی کتاب، نداشتن فرصت مطالعه و امکان خرید کتاب به دلایل اقتصادی، ضعف فرهنگ کتابخوانی و نبودن آموزش مناسب در دوران کودکی برای کتابخوانی، عدم چاپ مناسب کتاب در قطع‌های متفاوت و قابل حمل، عدم برنامه‌ریزی برای گروه‌ها و سلیقه‌های متفاوت در انتشار و عرضه کتاب، نقش مخرب رسانه‌های جمعی در پر کردن اوقات فراغت، و نیز فقدان نویسندگانی که بتوانند با نوشته‌های خود پاسخگوی نیازهای جامعه باشند. برنامه‌ریزی برای افزایش مطالعه در اوقات فراغت، یکی از ضرورت‌های جامعه ماست در جامعه ما اکنون در این زمان‌ها، به دلایل متعدد، کمتر امکان مطالعه وجود دارد، حال آن‌که با سیاست‌گذاری مناسب و شناخت علل عدم اقبال به مطالعه در هر یک از این مقاطع، می‌توان به افزایش سطح کتابخوانی در جامعه کمک کرد. در طی سده اخیر، واژه مکان همراه با طیف وسیع معانی، تقریباً در تمامی فضاهای معماری مطرح شده است. ساخت مکان، به معانی و باورهای انسان تجسد بخشیده و ارتباط عمیقی با ساحت‌های وجودی انسان و ارتباط وی با محیط اطراف خود دارد. از این رو پرداختن به چگونگی ارتباط انسان با طبیعت به صورت تحدید شده در حوزه منظر و شناساندن نوع ارتباط شکل گرفته، گام اولیه در بررسی مفهوم مکان است، نگارندگان این مقاله، به سبب باور به ارتباط ناگسستنی انسان و محیط، از رویکرد پدیدارشناسانه نسبت به مفهوم مکان و باغ موزه استفاده کرده‌اند. روش تحقیق در این کار، روش توصیفی-تحلیلی بوده است. در این تحقیق که به روش توصیفی تحلیلی انجام می‌پذیرد، برای تشخیص جایگاه انسان در ارتباط با طبیعت و نوع تسخیر آن توسط انسان جهت مطالعه، ابتدا انواع ارتباط انسان با طبیعت مورد بررسی قرار گرفته و جایگاه باغ کتاب در نوع برخورد انسان با طبیعت (به عنوان روح مکان انسان ساخت) بیان می‌شوند.

واژگان کلیدی: باغ، موزه، سازنده گرا، ارتباط با طبیعت، کتابخوانی، حس مکان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

نقش مطالعه در مواقع دسترسی به کتاب به عنوان وسیله انتقال دانش و درک آگاهانه در زمینه‌های مختلف بر همگان آشکار است و چه نیکوست این اتفاق فرهنگی در دل این بهشت گمشده باشد تا انسان فارغ از هیاهوی زندگی ماشینی لحظاتی به آرامش فطری خود دست یابد.

چرا «باغ» موزه؟ باغ در فرهنگ ایرانی، نماد پیوند انسان متمدن با طبیعت، محل آرامش و تامل، و گوناگونی و رنگارنگی بوده است. باغ موزه پایگاهی برای ارتباط فرهیختگان و عناصر فکری و فرهنگی جامعه و تبادل نظر آنان می‌باشد. ایجاد فضایی، مفرح، با امنیت و آسایش برای عموم شهروندان، فضای باز متعدد برای عملکردهای مختلف از مبانی معماری مجموعه است. باغ موزه فضایی مفرح و دلپذیر برای دمخور شدن شهروندانی است که هیاهوی زندگی شهری، هجوم رسانه‌های رنگارنگ و خطر از خود بیگانگی را و می‌گذارند تا در خلوت معنوی کتاب خود را بیابند و خدایگاه شوند.

باغ ایرانی پدیده‌های فرهنگی، تاریخی، کالبدی در سرزمین ایران است و معمولا به صورت محدودهای محصور که در آن گیاه، آب و ابنیه در نظام معماری مشخصی باهم تلفیق می‌شوند و محیطی مطلوب، ایمن و آسوده برای انسان به وجود می‌آورد، ساخته می‌شود. مقتدر، محمدرضا- سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران ۱۹۳۹]. طبیعت در فرهنگ ایرانی بسیار اهمیت دارد از گذشته‌های دور ایرانیان رابطه نزدیکی با طبیعت داشته‌اند و این مدتها پیش از زمانی بود که در سایر نقاط جهان چنین رابطه‌ای میان انسان و محیط معمول و مرسوم گردد.

وابستگی انسان و طبیعت از یکسو و تجربه پیشینیان در ساخت باغ‌ها و کیفیت دلنشین ناشی از تلفیق مناسب طبیعت و عناصر مصنوع در آن‌ها از سوی دیگر، موجب شده است تا اصول طراحی این باغ‌ها مورد توجه و بررسی قرار گیرد. درک متقابل انسان و محیط مادی و همچنین نوع فعالیتی که در آن رخ می‌دهد، منجر به شکلگیری خاطره در ذهن انسان طراح می‌شود. خاطراتی که در طول زمان به واسطه معنی و روح خاص خود ماندگار می‌شوند. جامعه و فرهنگ ایرانی، سبک خاصی در سازماندهی فضاهای سیر داشته است، مستندات متعدد تاریخی، نشان دهنده این واقعیت هستند که باغ ایرانی، قرن‌ها خود را به اشکال مختلف باز تولید کرده است. پوپ، اهمیت باغ در تفکر ایرانیان را حتی فراتر از زندگی مادی و در تعبیرهای به کار رفته در سعادت جاودانی می‌بیند، باغ محلی رویایی ماورای جهان بوده است (شیخ فیضی، علی اکبر، ۱۳۸۱- نشریه تازه‌های علوم شناختی، شماره ۹۱۵). امروزه به علت کمبود فضاهای تفریحی و تفرجی در محیط‌های مسکونی، استفاده از مناظر شهری برای اوقات فراغت و روابط اجتماعی افزایش یافته است.

۲. پیشینه تحقیق

طرح سازنده گرای به عنوان یک نظریه ی یادگیری برای اولین بار در سال ۱۹۸۳ از سوی "ارنست فون گلاسرزفیلد" در کنفرانس آموزش ریاضیات مونترال ارائه شد. وی سازنده گرای را چنین شرح می‌دهد: نظریه ای است در خصوص دانش که در فلسفه، روانشناسی و سبیرنتیک ریشه دارد. براساس این دیدگاه، دانش توسط فرد و از طریق تعامل وی با محیط بنا می‌شود. به عبارت دیگر سازنده گرای نظریه ای است در خصوص اینکه چگونه یادگیرنده به نحوی بی‌همتا دانش را از تجربه بنا می‌کند. سازنده گرای از نظر فلسفی در نقطه‌ی مقابل رفتار گرای و شناخت‌گرای، که هر دو دارای زیر بناهای فلسفی رئالیستی هستند، قرار دارند. رئالیست‌ها معتقدند که واقعیت خارج از ذهن وجود حقیقی دارد و هدف آموزش انتقال ساختار این واقعیت به ذهن شاگرد است.

برای سازنده گرای تعاریف مختلفی وجود دارد که همه‌ی آن‌ها بر نقش فعال یادگیرنده در درک، فهم و ساختن دانش تاکید کرده اند. سیف (۱۳۸۸) بیان می‌کند، در واژه نامه‌ی روانشناسی آکسفورد آمده است که سازنده گرای "اندیشه ای است که طبق آن ادراکات، یادها، و سایر ساخت های ذهنی پیچیده به طور فعال توسط فرد و در ذهن او ساخته می‌شوند، نه این که از بیرون به درون ذهن می‌آیند. سیف همچنین اضافه می‌کند که بنا به گفته سانتروک (۲۰۰۴)، "سازنده گرای یک رویکرد یادگیری است که بر فعال بودن یادگیرنده در ساختن دانش و فهم تاکید می‌کند. همچنین شانک (۲۰۰۰)، گفته است سازنده گرای یک دیدگاه روانشناختی و فلسفی است که طبق آن افراد بیشتر آنچه را که یاد می‌گیرند و می‌فهمند، خود می‌سازند و شکل می‌دهند. نظریه سازنده گرای اجتماعی می‌گوید دانش در یک بافت اجتماعی وجود دارد و در میان افراد مشترک است. ابزار اصلی ساختن دانش تعامل بین یادگیرنده و محیط اجتماعی اوست. این نکته، قابل توجه است که آموزش یادگیرنده-محور، بر اساس رویکرد روانشناسی سازنده گرای یا سازندگی می‌باشد (فلاح، محمدصادق، ۱۳۸۵).

۳. اهداف تحقیق

مطالعات زیادی در خصوص مفاهیم سازندگرا، حس مکان و ارائه راهکارهای مدیریتی و اجرایی جهت توسعه مکانهای فرهنگی و آموزشی و ارتقاء سطح سواد در فضای شهری و موضوعات مربوط به مسائل آموزشی انجام گرفته است اما باز هم با توجه به اهمیتی که این مساله دارد، به همه ابعاد آن توجه نشده است مخصوصا در بعد فضاهای آموزشی و فرهنگی و حضور تمامی گروه های سنی و جنسی با در نظر گرفتن احیای هویت فضایی فرهنگی - تفریحی با توجه به رویکرد سازندگرا، در هیچ پژوهشی مشاهده نگردیده است (فلاح، محمدصادق، ۱۳۸۵).

لذا با بررسی این پژوهش به ابعاد جدیدی از این موضوع پرداخته می‌شود. فضای سبز کلان شهرها، ایجاد فضایی است که نگاه را از کارکرد فیزیکی و کالبدی به یک کارکرد اجتماعی تبدیل می‌کند. در ذیل این نگاه کلی ایده های زیر هم مطرح است:

۱. خلق فضای مناسب و زیبا جهت حضور شهروندان.
۲. استفاده از ابزار گرافیک محیطی جهت زیبا سازی مکان (باغ کتاب).
۳. تقویت توسعه فضاهای آموزشی.
۴. شناخت مردم به هویت فرهنگی بومی منطقه.

۴. روش تحقیق

با توجه به سنجش باغ موزه‌های امروزی در دنیا و وام گرفتن از مفاهیم سازنده گرا و حس مکان، ضرورت ایجاد می‌کند مصداق‌هایی را جهت تحلیل ویژگی‌های مناسب باغ موزه ها در دنیا و همچنین مفاهیم سازنده گرای و حس مکان را انتخاب کرده و از نتیجه این سنجش ها، مقایسه ای را به دست آورده که نتیجه‌گیری ارائه می‌گردد، پس به طور کل روش تحقیق استفاده شده، روش تحقیق توصیفی- تحلیلی می‌توان نام برد. اطلاعات مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه

پژوهش با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای، اسنادی و منابع مکتوب نظیر مقالات متعدد، پایان‌نامه‌های مربوطه، کتاب‌های نگاشته شده در رابطه با موضوع پژوهش و اطلاعات مرتبط با تأیید یا رد فرضیه‌های پژوهش، اهمیت موضوع مورد بررسی قرار خواهد گرفت (داوده، حدیث، ۱۳۹۳).

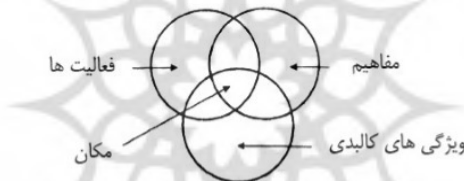
* یافته‌های پژوهش

۵. تعریف مکان

روانشناسان محیط و محققین حوزه جغرافیای انسانی بیش از چند دهه است که رابطه هیجانی انسان و مکان‌ها را مورد مطالعه قرار داده‌اند. برخی از اندیشمندان این حوزه که به مکان توجه داشته‌اند، بر این باورند که معنا به مکان نسبت داده می‌شود و بر اثر رابطه هیجانی مردم و مکان‌ها به وجود می‌آید. گروهی این رابطه را بر مبنای زندگی روزمره انسان می‌دانند که این نگرش زیربنای پدیدارشناسی مکان نیز قرار گرفته است. تعلق به مکان از مهمترین مباحث مربوط به مکان است که مبین احساسات مثبت فرد نسبت به مکان است (داوده، حدیث، ۱۳۹۳). آلتمن بر این اعتقاد است که تعلق به مکان چیزی بیش از تجربه عاطفی و شناختی مکان بوده و عقاید فرهنگی مرتبط کننده افراد با مکان را نیز شامل می‌شود. وی همچنین معتقد است که این ارتباط در طول زندگی اتفاق می‌افتد و تجربه بلندمدت از مکان می‌تواند به چنین ارتباطی منجر شود. به طور کلی مکان، فضایی است که طی یک فرآیند فرهنگی، فردی و گروهی معنادار می‌شود. در واقع افراد براساس تجارب، ارتباطات اجتماعی، احساسات و افکار خود در بستر کالبدی فضا به آن مفهوم مکان می‌بخشند.

در عین حال شکل‌گیری مکان، فرآیندی اجتماعی و برگرفته از ارتباطات اجتماعی و فعالیت‌های درون آن نیز می‌باشد. بنابراین با توجه به آن‌که معانی، اجزا و فعالیت‌ها در مکان کالبدی تجسم می‌یابند و به وسیله شناخت انسان خلق می‌شوند، درک اینکه چگونه چنین معانی‌ای برای افراد ایجاد می‌گردد، حائز اهمیت است. مکان، عنصر اصلی هویت ساکنان آن است. انسان با شناخت مکان می‌تواند به شناخت خود نائل شود. انسان از مکان‌های متفاوت تصویرهای متفاوتی در ذهن دارد. احساسات او می‌تواند بر روی ادراکاتش از محیط و شکل‌گیری تصویر ذهنی از مکان تأثیر گذار باشد. همین تصاویر ذهنی انسان‌هاست که به مکان هویت می‌دهد. علاوه بر ساختار کالبدی مکان، خاطرات افراد در هویت بخشیدن به مکان موثر است. بحران مکان به مفهوم بحران معنی اجتماعی از فضا و زمان، از بارزترین مشکلات شهرسازی معاصر است. بحرانی که در ایجاد فضاهای شهری فاقد هویت، فاقد تاریخ تبلور یافته است. از دیدگاه پدیدار شناسانه، مکان چیزی بیش از یک محل انتزاعی است؛ مکان، کلیتی است که از اشیاء و چیزهای واقعی ساخته شده و دارای مصالح، ماده، شکل، بافت و رنگ است. مجموعه این عناصر با هم کاراکتر محیطی مکان را تعریف می‌کنند. مکان زمینه‌ای برای فعالیت‌هاست و عموماً دارای هویت شناختی بوده و در برگیرنده عوالم اجتماعی متنوع و دارای تاریخی که گذشته، حال و آینده را به هم می‌پیوندد. براساس «مدل کانتر»، مکان بخشی از فضای ساخته شده یا فضای طبیعی است که نتیجه روابط متقابل میان سه عامل:

۱- «رفتار انسانی» ۲- «معانی و مفاهیم» و ۳- «مشخصات کالبدی» است؛ پس کیفیت محیط نتیجه برآیند این سه مولفه است (گی فورد، رابرت، ۱۳۷۸).

نمودار ۱: مکان و اجزاء آن. (منبع: گی فورد، رابرت، ۱۳۷۸)

۶. حس مکان

در حوزه پدیدارشناسی، حس مکان همان حقیقت مکان است و بیشتر به معنای ویژگی‌ها و خصلت‌های غیرمادی مکان است که معنایی نزدیک به روح مکان دارد؛ به این معنا که بعضی از مکان‌ها از چنان جاذبه‌ای برخوردارند که به فرد نوعی احساس وصف ناشدنی القا می‌کنند و او را سرزنده، شاداب و علاقه‌مند به حضور و بازگشت به آن مکان‌ها می‌کنند. توان، به جای حس مکان از اصطلاح مکان دوستی استفاده می‌کند و آن را پیوندی پر محبت و تأثیرگذار میان مردم و مکان‌ها می‌داند که می‌تواند زیباشناختی حسی یا عاطفی را ایجاد نماید. اصطلاح حس مکان در حوزه‌های علمی، جامعه‌شناختی، فرهنگی و روانشناختی، معانی بسیار وسیع و متفاوتی دارد. پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که محیط علاوه بر عناصر کالبدی، حاوی پیام‌ها، معانی و رمزهایی است که مردم براساس نقش‌ها، توقعات و انگیزه‌های خود آنها را ادراک و رمزگشایی می‌کنند و در مورد آن به قضاوت می‌پردازند. این حس کلی که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیطی خاص در فرد به وجود می‌آید، حس مکان نامیده می‌شود که باعث هماهنگی فرد و محیط، بهره‌برداری بهتر از آن، رضایت استفاده‌کنندگان و در نهایت احساس تعلق نسبت به آن مکان و تداوم حضور در آن می‌شود (ضابطیان، الهام و رضا خیرالدین، ۱۳۹۶).

مفهوم حس مکان از یک سو ریشه در تجربه‌های ذهنی افراد همچون خاطرات، سنت‌ها، تاریخ، فرهنگ و اجتماع و... دارد و از دیگر سو متأثر از عوامل عینی و بیرونی در محیط همچون منظر، بو، صدا و... است که منجر به شکل‌گیری تداعی‌های مختلف نسبت به آن مکان برای افراد می‌شود. بنابراین حس مکان، مفهومی کلی و پیچیده، از احساسات و دلبستگی انسان نسبت به محیط است که در اثر انطباق و استفاده انسان از مکان به وجود می‌آید. به بیانی دیگر، حس مکان امری از پیش تعیین شده نیست بلکه از تعامل انسان با مکان در جریان زندگی روزمره فرد ایجاد می‌گردد (داوده، حدیث، ۱۳۹۳). رلف برای هر مکان شاخصه و خصوصه منحصری قائل است و آن را به سبب ۳ نشانه‌ی هویت مکانی می‌داند که معرف حس مکان نیز هستند گرچه برای او حس مکان چیزی فراتر از این سه است اما این سه را در ایجاد این حس در مردم تأثیر گذار می‌داند:

۱- ساختار فیزیکی ۲- فعالیت ۳- معنا [۱۰]. پونتر و موگمنتری تحت تأثیر سه گانه‌ی رلف عوامل تأثیرگذار در طراحی شهری را یافتند که در به وجود آوردن حس مکان در فضاهای شهری موثر بودند.

جدول ۱: حس مکان و مکان پونتر و موننگمری

حس مکان	معیارهای سنجش
معنا	همکاری فرهنگی، عملکردهای ادراکی، تشخیص و ارزیابی کیفی.
فعالیت	استفاده از مکان، روانی پیاده رو، روانی نقلیه، رفتار، الگوها، خوانایی، بو و صدا
ساختار فیزیکی	منظر شهری، چشم انداز، نفوذ پذیری، شکل ساخت، مبلمان.
مکان	معیارهای سنجش
تصویر ذهنی	خاطره و نمادگرایی، خوانایی و نمایی، تجربه های حسی، ارتباطات روانی، ادراک، شخص و جهانی.
فعالیت	گوناگونی، سرزندگی، زنده بودن خیابان، نظاره کردن خیابان، کافه فرهنگی، سرگرمی های محلی-سنتی، ساعت های فعالیت، فعالیت های جاذب، معامله و اقتصاد.
فرم	مقیاس، مرکز گرایی، نفوذپذیری، نشانه ها، فضاهای ساخته شده، نسبت ها، فضاهای عمومی.

(منبع: ضابطیان، الهام و رضا خیرالدین، ۱۳۹۶)

۷. عوامل موثر بر حس مکان

حس مکان معرف هر دو جنبه توصیفی و عاطفی از تجربه محیط است. این بدان معناست که مفهوم حس مکان، هم مفهومی روانی است و هم مفهومی کالبدی. بنا به نظر استیل، حس مکان، تجربه تمام آن چیزهایی است که افراد به مکان‌ها داده‌اند. به اعتقاد وی، مجموعه عواملی که حس مکان را به وجود می‌آورند، به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: عوامل شناختی-ادراکی و عوامل کالبدی. عوامل شناختی-ادراکی و عوامل کالبدی شامل تمام خصوصیات فضایی و فرمی شکل‌دهنده مکان است؛ این در حالی است که عوامل ادراکی - شناختی شامل معانی و مفاهیمی است که بعد از ادراک مکان توسط فرد رمزگشایی می‌شود. بنابراین حس مکان را نمی‌توان تنها حس عاطفی نسبت به یک مکان نامید بلکه دارای یک ساختار شناختی نیز می‌باشد که منجر به شکل‌گیری پیوند میان فرد با معانی و مفاهیم موجود در مکان می‌گردد. در نتیجه می‌توان چنین برداشت نمود که میان افراد مختلف بسته به تجارب، انگیزه‌ها و ذهنیت‌شان حس‌های مختلفی به وجود می‌آید. در پژوهشی دیگر یورگنسن (۲۰۰۱)، بر مبنای تئوری نگرش، برای مکان سه بعد در نظر می‌گیرد. احساسات فرد در ارتباط با مکان بیانگر بعد عاطفی، فهم و باور وی از کالبد مکان شکل‌دهنده بعد شناختی و تمایلات رفتاری وی در یک مکان، معرف بعد رفتاری مکان هستند.

این ابعاد به نوعی متناظر با مدل سه وجهی کانتر از حس مکان است، به این ترتیب که ابعاد شناختی متناظر با فرم، ابعاد رفتاری متناظر با عملکرد و ابعاد عاطفی متناظر با تصورات فرد است. براساس مدل کانتر، مکان بخشی از فضای طبیعی یا فضای ساخته شده‌است که به لحاظ مفهومی یا مادی، محدوده‌ای مشخص دارد و نتیجه روابط متقابل میان سه عامل رفتار انسانی با مفاهیم و مشخصات کالبدی مربوط به آن است. بررسی ادبیات، این نکته را نشان می‌دهد که ویژگی‌های کالبدی، نه تنها باعث تمایز محیط‌های مختلف می‌شود، بلکه در معانی که افراد از آن محیط ادراک می‌نمایند نیز تاثیرگذار است. استیل مهم‌ترین عوامل کالبدی موثر در ادراک مکان که بر روی حس مکان تاثیرگذار هستند را شامل عواملی چون: اندازه، مقیاس، اجزاء، تنوع، فاصله، بافت، تزئینات، رنگ، بو، صدا، دما و تنوع بصری تعریف می‌کند. او همچنین خصوصیات نظیر هویت، تاریخ، تخیل و توهم، راز و رمز، شور و خاطره، سرگرمی، اسرار، خوشایندی، شگفت‌انگیزی، امنیت، سرزندگی، قابلیت زندگی و محافظه را موجب برقراری رابطه متمرکز با مکان می‌داند (فروتن جم، شکبیا و مزین دهباشی شریف، ۱۳۹۶). با مقایسه تطبیقی دو مدل استیل (۱۹۸۱) و کانتر (۱۹۷۷) می‌توان چنین نتیجه گرفت که عوامل فرم و عملکرد در مدل کانتر، متناظر با عوامل فیزیکی استیل و نیز عامل معنا در مدل کانتر، متناظر با عوامل شناختی-ادراکی استیل است که خود شامل پارامترهایی چون عوامل فرهنگی، هویت، تاریخ، سرگرمی، خوشایندی، امنیت، سرزندگی، قابلیت زندگی، خاطرات می‌باشد.

نمودار ۲: انطباق مدل استیل و کانتر در ارتباط با عوامل موثر در حس مکان (منبع: پرتوی، پروین، ۱۳۸۲)

۸. دل‌بستگی به مکان

دل‌بستگی به مکان، رابطه نمادین ایجاد شده توسط افراد نسبت به مکان است که معنای احساسی، عاطفی و فرهنگی مشترکی به یک فضای خاص می‌دهد و مبنایی برای درک فرد و گروه نسبت به محیط است. دل‌بستگی به مکان یک بعد از کلیت حس مکان و وابستگی عاطفی مثبت است که بین فرد و مکان توسعه می‌یابد نتیجه اعتقادات و احساسات مثبتی است که فرد در فرایند تعامل با مکان و معنا بخشی به آن خلق می‌کند. بین میزان دل‌بستگی فرد به مکان و توجه او به مکان، ارتباطی مستقیم وجود دارد. این امر متأثر از مجموعه فعالیت‌ها و تعاملات بین انسان-مکان و انسان-انسان در یک مکان خاص است. دل‌بستگی به مکان به واسطه علاقه، شناخت و تجربه فرد نسبت به مکان و براساس ویژگی‌های فردی، گروهی و فرهنگی مختلف و ارتباطات اجتماعی بین آن‌ها ساخته می‌شود، درواقع این امر براساس تعامل شناختی، عاطفی و رفتاری بین افراد، گروه‌ها و مکان کالبدی-اجتماعی به صورتی آگاهانه و یا ناآگاهانه و در طول زمان شکل می‌گیرد.

۹. عوامل موثر در دل بستگی به مکان

با مروری بر متون و مطالعات انجام شده در زمینه دل بستگی به مکان، می‌توان عوامل موثر در ایجاد یا ارتقای حس دل بستگی به مکان را در قالب برخی عناوین زیر طبقه بندی نمود.

عوامل کالبدی:

مطالعات فراوانی در زمینه دل بستگی به مکان انجام گرفته است که به نقش کالبد مکان در این باره تکیه دارند. مطالعات عد کالبدی مکان بر دل بستگی به آستمدن که پیرامون نقش مکان صورت گرفته است، به نقش مستقیم آن در رضایت‌مندی و نقش غیرمستقیم آن بر دل بستگی به مکان اشاره دارد که در عین حال متأثر از معانی نمادین مکان نیز می‌باشد. زمینه و بستر مکان، وجود خدمات و تسهیلات، موقعیت قرارگیری مکان در زمینه شهری و نحوه ارتباط با پیرامون و بسیاری مشخصات دیگر، از جمله مواردی هستند که در مجموعه مطالعات به آن‌ها اشاره شده است.

عوامل اجتماعی:

اصولاً روانشناسی محیط نه تنها با بعد کالبدی مکان بلکه با بعد اجتماعی آن نیز سر و کار دارد ارتباط مثبت بین فرد و مکان کالبدی با احساس رضایت روحی او از ارتباطات اجتماعی موجود در مکان در ارتباط است به گونه‌ای که تجارب و تعاملات اجتماعی که در مکان اتفاق می‌افتد، امکان معنا بخشیدن به آن را برای فرد میسر می‌نماید. برخی از محققین، دل بستگی به مکان را مبتنی بر مشارکت مردم در مکان، میزان اشتغال در شبکه‌های اجتماعی و تعاملات فرهنگی دانسته اند (پاکزاد، جهان‌شاه و بزرگ، حمیده. ۱۳۹۱).

عوامل فرهنگی:

فرهنگ‌های مشابه افراد و گروه‌ها در یک جامعه، در شکل‌گیری دل بستگی به یک مکان خاص تأثیر بسزایی دارد دل بستگی به مکان وابسته به فعالیت‌هایی است که افراد در قالب مقتضیات فرهنگی خود انجام می‌دهند.

عوامل فردی:

میزان دل بستگی به مکان از فردی به فرد دیگر متفاوت است. افراد براساس ترجیحات آگاهانه‌ای که ناشی از خصوصیات و ویژگی‌های فردی آن‌ها است، مکان‌ها را انتخاب می‌کنند و به آن دل بسته می‌شوند. فردیت فرد در جهت‌گیری اجتماعی و نحوه توسعه ارتباطات اجتماعی وی دارای اهمیت است.

خاطرات و تجارب:

دل بستگی به مکان عموماً پس از آنکه افراد تجربه ای دراز مدت در یک مکان دارند، اتفاق می‌افتد و در این فرآیند، مکان معنای وسیعی برای فرد می‌یابد. در این رابطه توان، بر وجود عاملی به عنوان ریشه‌داری در مکان اشاره دارد که به معنای همبستگی و یکی شدن فرد با مکان است. ریلی در پژوهش خود دریافت که دل بستگی به مکان برخاسته از خاطرات دوران رشد فرد است. او بر این عقیده است که انسان مکانی را بیشتر به یاد می‌آورد که وقایع مطلوبی را در آن تجربه کرده است.

رضایت‌مندی از مکان:

رابطه عاطفی بین فرد و مکان، به رضایت وی از مکان و نحوه ارزیابی او از آن مکان بستگی دارد. این امر نه ضرورتاً بلکه به احتمال زیاد هنگامی به وقوع می‌پیوندد که نیازها و توقعات انسان در مکان برآورده گردد. بنابراین یکی از مهم‌ترین ابعادی که در این زمینه باید مورد بررسی قرار گیرد، میزان رضایت‌مندی افراد از مکان است. هرچه نیازها و توقعات در مکان برآورده گردد، احتمال توسعه رابطه عاطفی مطلوب‌تر نیز با آن افزایش می‌یابد.

عوامل فعالیتی:

یکی از موثرترین ویژگی‌های مکان که در ارتقای دل بستگی افراد به آن مکان نقش دارد، فعالیت‌ها و تعاملات بین انسان - مکان است. در واقع این امر ریشه در نحوه تعامل افراد با مکان کالبدی و اجتماعی در قالب تعاملات شناختی، رفتاری، عاطفی و معنایی دارد که نتیجه آن دل بستگی به مکان است؛ به این ترتیب که نوع فعالیت‌های موجود در مکان، سبب کسب معنا از مکان می‌گردد و کسب معنا، خود زمینه‌ساز دل بستگی به مکان است. مطالعات نشان می‌دهد دل بستگی به مکان با وجود رویدادها و مراسم دوره‌ای یا فعالیت‌های مداوم و حاکم بر مکان تقویت می‌گردد.

عامل زمان:

عامل زمان یا به عبارتی طول مدت سکونت، در افزایش دل بستگی به مکان نقش دارد عامل زمان در بزرگسالان و کودکان به عنوان عاملی تعیین‌کننده در میزان دل بستگی به مکان مطرح شده است که هم در فرایند و هم در میزان دل بستگی به مکان قابل مطالعه می‌باشد.

۱۰. روح مکان

هر موجودی «روح» مخصوص خود را داراست که بر این اساس، خصلت ویژه خود را تحصیل می‌کند و انسان همچون مستندهای وجودی که زندگیاش وقوع پیدا می‌کنند نیازمند ترک «روح مکان» است. اما چنین درکی نیازمند گشودگی بر محیط، دریافت خصوصیات آن و حاضر ساختن آن‌ها در اثر معماری است که عینیت و خصلت ویژه‌های داراست. بنابراین انسان با برافراشتن بناها و معماری کردن، «روح مکان» سایت موجود را آشکار می‌سازد. مفهوم مکان هم از حاوی (جسم) و هم از محوی (روح) تشکیل شده است، موجودیت ملموسی ندارد. اما در آگاهی بیننده‌ای وجود دارد که حدود جسم را به چشم در می‌یابد در حالی که عقل او روح را در حد محوی محدود در میان حد و مرزها پیدا می‌کند. مکان‌ها محلی هستند که در آن عناصر با معنا وجود دارد. ساختن آن‌ها سخت است زیرا به مرور زمان و به وسیله تاریخ، خاطرات و اسطوره‌ها تولید می‌شوند.

۱۱. برداشت کلی از حس مکان در فضا

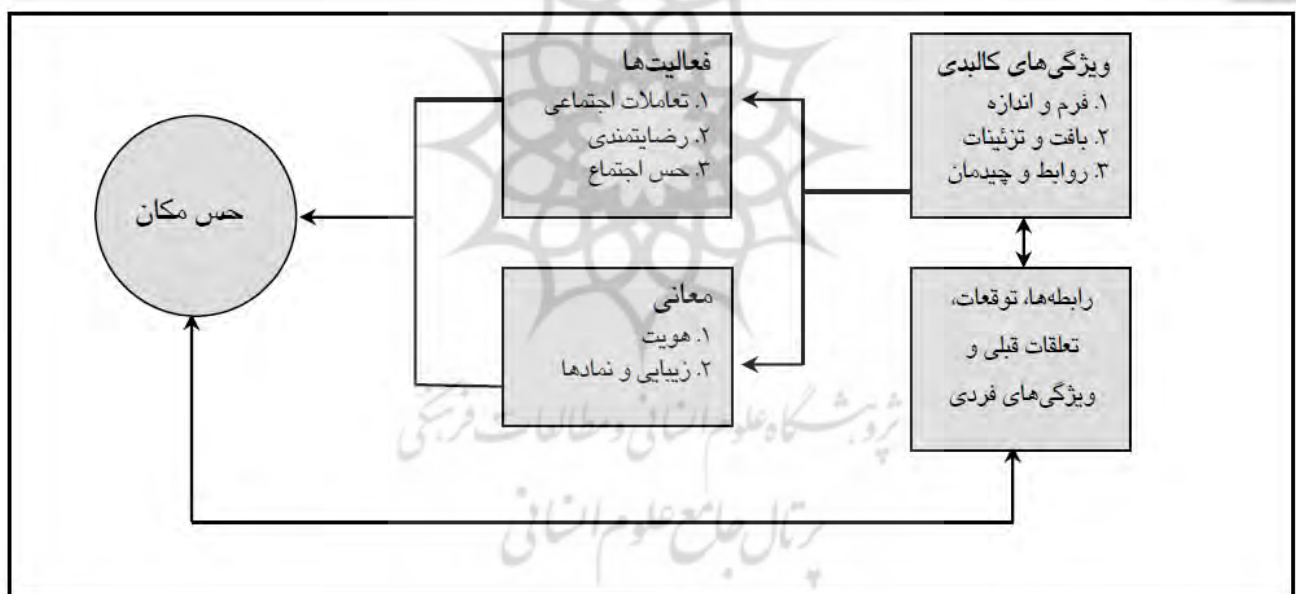
برداشت کلی حاصل از تعاریف حس مکان نشان می‌دهد که حس مکان حاصل ارتباط درونی انسان، تصورات ذهنی او و ویژگی‌های محیطی است. این مفهوم از یک سو ریشه در تجربه‌های ذهنی همچون خاطره، سنت، تاریخ، فرهنگ، اجتماع و غیره دارد و از سوی دیگر متأثر از زمینه‌هایی عینی و بیرونی در

محیط مانند طرح، منظره، بو و صدا است که نشان می‌دهد حس مکان مفهومی پیچیده از احساسات و دل‌بستگی انسان نسبت به محیط است که در اثر انطباق و استفاده انسان از مکان به وجود می‌آید، به این معنا که حس مکان امری از پیش تعیین شده نبوده بلکه از تعامل انسان با مکان زندگی روزمره ایجاد می‌شود. به این ترتیب فرد به مکانی که در آن زندگی می‌کند مجموعه‌ای از پیش تصورات دریافت شده قبلی را می‌دهد، این پیش تصورات چگونگی پاسخ او به محیط را شکل می‌دهند. در بعضی مواقع فرد به مکانی که با این پیش تصورات شکل گرفته، در طول زمان شکل جدیدی می‌دهد. هر چند آشنایی مداوم و زیاد یکی از عواملی است که موجب حس مکان می‌شود، ولی به تنهایی کافی نیست. ویژگی‌های کالبدی با تسهیل فعالیت‌ها و ایجاد هویت، حس مکان را تقویت می‌کنند. تطبیق مدل کانتر عوامل کالبدی به واسطه کیفیت طراحی، معانی و فعالیت‌ها را بهبود می‌بخشند و با مرتفع ساختن نیازهای زیستی، روانی و اجتماعی انسان باعث سلسله ای از ادراکات، رضایتمندی و در نهایت ایجاد حس مکان می‌شوند (شاهچراغی، آزاده، ۱۳۸۹).

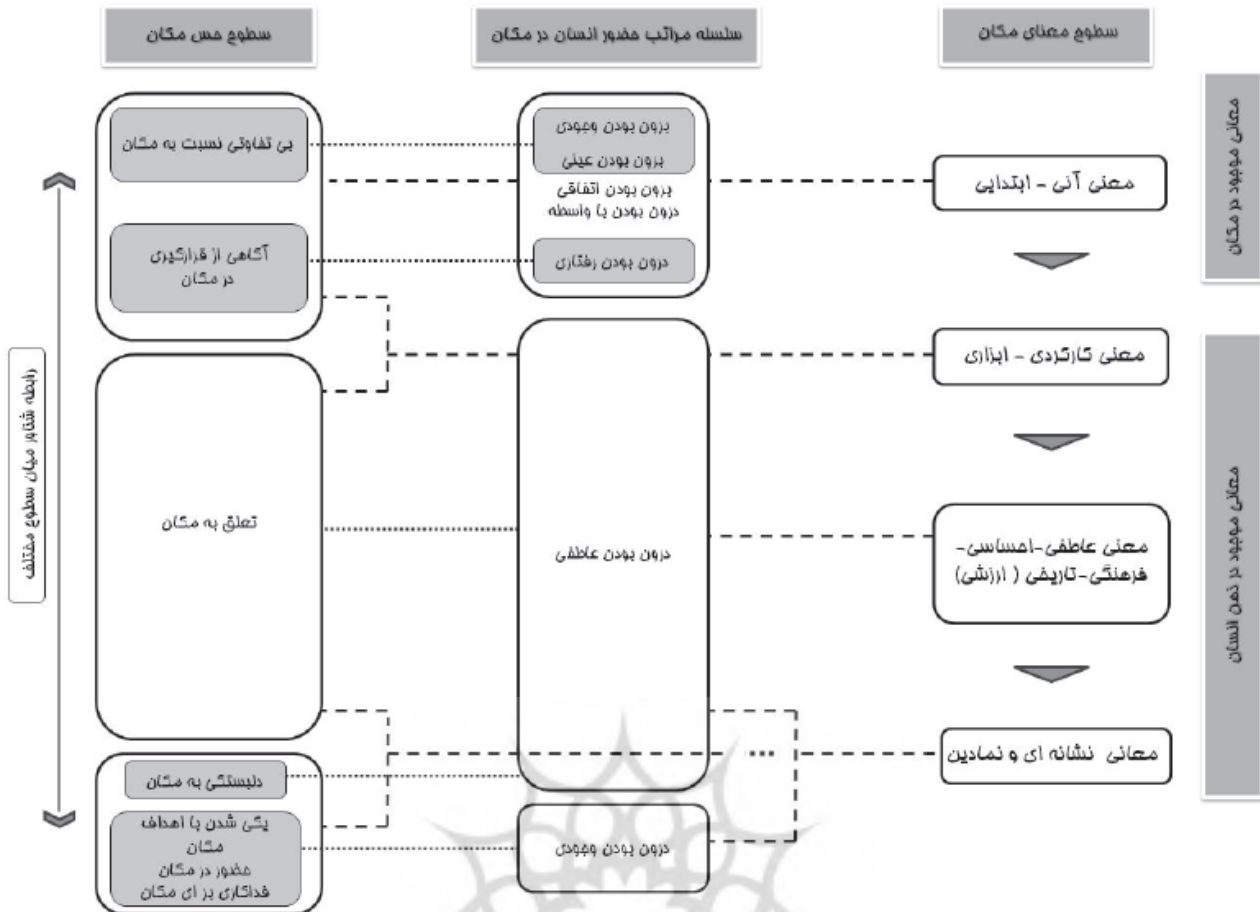
جدول ۲: جدول سطوح گوناگون حس مکان براساس دیدگاه‌های مختلف.

سطوح گوناگون حس مکان بر اساس دیدگاه‌های مختلف			
کراس ^۱ (۲۰۰۱)	هیمون ^۱ (۱۹۹۲)	شامای ^۱ (۱۹۹۱)	گاسو ^۹ (۱۹۷۶)
<ul style="list-style-type: none"> بی مکانی مطلق بی مکانی نسبی بیگانگی با مکان ریشه داری نامنسجم ریشه داری منسجم 	<ul style="list-style-type: none"> بی مکانی بیگانگی با مکان مکان نسبی ریشه داری ناخودآگاه ریشه داری عقیدتی 	<ul style="list-style-type: none"> بی تفاوتی نسبت به مکان آگاهی از قرار گیری در یک مکان تعلق به مکان دل‌بستگی به مکان یکی شدن با اهداف مکان حضور در مکان فداکاری بر ای مکان 	<ul style="list-style-type: none"> آشنایی سطحی با مکان آشنایی معمولی با مکان آشنایی بسیار عمیق با مکان

(منبع: نگارنده، ۱۳۹۷).

نمودار ۳: نمودار ویژگی‌های مختلف حس مکان، (منبع: نگارنده، ۱۳۹۷).

نمودار ۴: نمودار تحلیل روبرو میان سطوح معنای مکان، سلسله مراتب حضور انسان در مکان و سطوح حس مکان. (منبع: نگارنده، ۱۳۹۷).

۱۲. تعریف و مفهوم موزه

کلمه موزه مشتق از کلمه ی میوزیوم ۱ لاتین است که آن نیز از کلمه موسیون ۲ یونان گرفته شده است و در اصل به معنای جایگاه معبد "موز" ها است. بنابر اساطیر یونان باستان "موز" ها یا "اموس" ها، نهم الهه ی یونانی بودند که پدرشان زئوس و مادرشان منموسونه بود. هر یک از "موز" ها مظهر یکی از هنرهای رایج یونانی بودند. مثلا یکی الهه یا موز شعر بود و دیگری موسیقی و دیگری تاریخ. مطابق اساطیر یونانی، خود منموسونه دختر آسمان و زمین است. او الهه ی خاطره و تذکر و یاد است. ایکوم ۳، شورای بین المللی موزه ها، در یک تعریف رسمی بیان داشته است که "موزه موسسه ای است دائمی و بدون هدف مادی که درهای آن به روی همگان گشوده شده است و در خدمت جامعه و پیشرفت آن فعالیت می نماید. هدف موزه ها در مورد شواهد برجای مانده از انسان و محیط زیست او و گردآوری و حفظ و ایجاد ارتباط بین این آثار بویژه به نمایش گذاردن آنها به منظور بهره وری معنوی است."

در گذشته موزه عبارت بود از یک خزانه ی آثار و اشیاء جهت بهره وری خواص، ولی اکنون موزه پاسخگوی نیازهای عامه مردم است. باید آموزش بدهد و در جهت گسترش دانش عمل کند و نقش آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و پژوهشی را به عهده بگیرد، به گونه ای که برای تماشاگر نیز جذابیتی داشته باشد (چشمه نور، محیا، ۱۳۹۵). اشیای ارزشمند و نفیس گردآوری شده در موزه، هر یک به عنوان مدرک تاریخی می تواند روشنگر بسیاری از پیچیدگی های تاریخ گذشته بشر باشد. امروز داشتن موزه های معتبر با گنجینه و آثار ارزشمند تاریخی، موجب اعتبار هر کشور است و می تواند جهانگردان بسیاری را به سوی خود بکشاند. امروزه تاسیس و فعال نمودن موزه به عنوان نهادی که نقش آموزش جامعه را بر عهده دارد، یکی از مهمترین دستاوردهای فرهنگی و ساده ترین و سازنده ترین روش نشر فرهنگ عمومی است (چشمه نور، محیا، ۱۳۹۵).

به هر رو موزه اکنون در جهان معاصر نظام پیچیده ای از انواع تشکیلات، سازمان ها، نهادها، فعالیت ها، تخصص ها، تکنیک ها، راهکارها، دانش ها و شاخه های موزه ای است با کوهی از ادبیات، مفاهیم و فرهنگ اصطلاحات خاص خود و صور نوینی از موزه های تخصصی و مردمی تر مانند باغ - موزه ها، کاخ- موزه ها، پارک - موزه ها، زیست- موزه ها است. موزه، یک واقعیت چند منظوره ای نیز در جهان ما است. به این معنا که شامل فعالیت های پیچیده و چندجانبه ای می شود که مهمترین محورهای آن گردآوری، نمایش، حراست، حفاظت، مرمت، آموزش، پژوهش، معرفی و مهمتر از همه آن که تلاش برای ایجاد نوعی ارتباط بین بشر امروز و دیروز، نوعی رابطه دیالوژیک بین احساس، اندیشه و خرد و خیال انسانی که در محیط و فضای موزه با آثار مواجه می شود، می باشد (نفسی، نوشین، ۱۳۹۴).

1 - Museum
2 - Musyon
3-ICOM (The Internation Council Of Museums)

۱۳. کتاب و کتاب خوانی

می‌گویند کتاب به بالهای تخیل و خلاقیت آدم قدرت پرواز می‌دهد؛ می‌گویند کتاب خواندن وسعت دید آدمها را بیشتر می‌کند، وسعت دید هم می‌تواند به حل بهتر مسائل و درک بهتر شرایط زندگی کمک کند. بیست و چهارم آبان ماه روز کتاب و کتابخوانی است. اما همیشه پس از اعلام آمار کتابخوانی در ایران، سرها به نشانه تأسف تکان می‌خورد. این یعنی ایرانی‌ها با یک عادت نامطلوب دست به گریبانند؛ عادت کتاب نخواندن! برخی کارشناسان معتقدند؛ کتاب نخوانی به جزیی از فرهنگ تبدیل شده است. بگذریم از آمارهای درست و غلطی که روز به روز نگرانی جامعه فرهنگی و خانواده‌ها را در کشور پررنگ تر می‌کند. برخی گفته‌ها و آمارها حکایت از مطالعه کمتر از یک دقیقه در روز دارد که البته خانه کتاب، آمار کتابخوانی به این تار و تیرگی را نمی‌پذیرد. به هر حال برای رسیدن به سرمنزل مقصود کتاب و کتابخوانی راه بسیار داریم، اما برای رسیدن به این منزل یک تلنگر به نهادهای فرهنگی مدرسه و خانواده، لازم به نظر می‌رسد (حاجی زین العابدینی، محسن، ۱۳۸۹)

به نظر می‌رسد کتابخوانی یک رفتار آموختنی است و برای آموختن یک رفتار و درونی کردن آن، بدون شک نمی‌توان نقش خانواده را نادیده گرفت. شخصیت کودک در خانواده دوام و قوام می‌گیرد. این که خواندن کتاب چه ضرورتی دارد و جایگاه آن را باید کجای خانه و خانواده جست و جو کرد، مسأله‌های قابل تأمل است که نمی‌توان در عرصه در و پنجره باز برای ورود اقیانوسی از اطلاعات، بی‌تفاوت از کنار آن گذشت (حاجی زین العابدینی، محسن، ۱۳۸۹). دکتر فریرز حمیدی روانشناس در این باره به ایران می‌گوید: در گذشته وقتی صحبت از خانواده به میان آمد، تصویر یک محفل دوستانه و صمیمی در قاب ذهن نقش می‌بست که اعضای آن با نهایت مهر و عطوفت غمها و شادی هایشان را قسمت می‌کردند، اما امروز دیگر خانواده آن چار دیواری بسته نیست، بلکه دریچه‌های بزرگی از دنیا به سوی آن باز شده است، به طوری که اینترنت و تلویزیون و کتاب و مجله جزیی از فرهنگ ارتباطات قلمداد می‌شود. بنابراین عوامل تأثیرگذار بر خانواده به عنوان یکی از اساسی‌ترین نهادهای فرهنگی باید دقیقاً بررسی و نقاط مطلوب، تقویت شود و نسبت به نقاط تأثیرگذار منفی هشدار داد. همچنین زمانی می‌توان از حریم این نهاد مقدس دفاع کرد که از نقش کالاهای فرهنگی مؤثر بر آن غفلت نشود. در عصر جدید، اقلام موجود در سبد فرهنگی خانواده بسیار متنوع است (حاجی زین العابدینی، محسن، ۱۳۸۹)

رسانه‌های دیداری و شنیداری، کتابها و مطبوعات در این بعد جای مهمی را اشغال می‌کنند. در این میان مطالعه کتاب، روابط و برخورد میان اعضای خانواده را متأثر از خود می‌کنند و تربیت کودکان و نوجوانان را سمت و سو می‌بخشد. علاوه بر این اقتصاد و الگوی مصرف خانواده را تعریف می‌کند و مسائل درونی آن را کم رنگ تر جلوه می‌دهد. به همین خاطر انعکاس این تأثیرات در سطح مدرسه و دانشگاه به خوبی احساس می‌شود. کتاب به دانش افزایی خانواده کمک و زمینه تربیت فرهنگی را فراهم می‌کند، اما به خاطر گسترش نیافتن فرهنگ مطالعه، اکنون این کالای فرهنگی کارایی زیادی در خانواده ندارد (عبداللهی، نورالله، ۱۳۸۲).

۱۴. مکان و مکان بودگی باغ

انسان همیشه جذب مکانی می‌شود که آن را درک کند، یا پیش زمینه‌های ذهنی برای درک آن را داشته باشد. «طبق نظریه بوم شناختی ادراک روانشناسان محیط، در یک فرآیند ادراکی، انسان، محرکهای حسی محیط را دریافت می‌کند و در انطباق آنها با ویژگیهای نظام جهت دهنده اصلی در محیط، خصوصیات و ویژگیهای محیط را ادراک می‌کند. این نظام، از سویی قابلیت محیط را مشخص می‌کند و از سویی موجب درک زیبایی شناسی و معنای محیط است. در این نظریه، پیچیدگی معنای محیط در این است که معانی نمادین محیط تنها به کیفیت کالبدی آن بستگی ندارند و در بسیاری موارد به آموخته‌های شخصی، فردی با باورهای اجتماعی افراد بستگی دارند.»؛ یعنی آنچه ادراک می‌شود، پیش از آن، در فرهنگ آن اجتماع آموخته شده است. در تطبیق این نظریه یا ادراک باغ ایرانی می‌توان گفت که، نظام معماری باغ ایرانی، علاوه بر ساماندهی نظام حواس پنجگانه، باعث ایجاد تمرکز در حواس انسان می‌شود.

مفهوم معماری باغ، بازتاب «حس مکان» یا مکانیت است. چون باغ، فضایی متعین به شمار می‌رود که تصویر کلی کیهان را در خود به قاب می‌گیرد. باغ، در حد مظهري از صورت مرکزگريز عالم کبير، يا ظاهر و حياط، در حد مظهري از صورت مرکزگريز عالم صغير، يا باطن، جنبه‌هایی از مکان به شمار می‌آیند که متقابلاً مکمل و در نتیجه کامل کننده یکدیگرند. از دیدگاه پدیدارشناسانه که مبتنی بر نظریه هایدگر است، انسان در باغ ایرانی از راه گردآوری عناصر در محیط محصور و بالفعل و آشکار ساختن تمامی معانی و استعدادهای بالقوه و پنهان محیط و سرزمین، موجب آشکار شدن آنچه هست می‌شود. این آشکار کردن از طریق جمع آوری و متمرکز کردن در عین آزادسازی محیط صورت می‌گیرد. انسان، محیط باغ ایرانی را می‌فهمد و دریافت می‌کند و با بناها و محصور کردن به آن تمرکز می‌دهد و به این شکل اشیای را در محیط تفسیر و ماهیت آن را آشکار می‌نماید. این موضوع بر مکان بودگی باغ ایرانی نیز تأکید دارد. چون بر اساس نظریه شولتز و با بهره‌گیری از اندیشه هایدگر در مورد مکان و سکونت گزیدن در مکان «ویژگی بنیادی مکانهای انسان-ساخت، تمرکز دادن و محصور کردن است. آنها داخلهایی هستند که آنچه را شناخته شده (فهمیده شده) است را گرد می‌آورند. از این نظر باغ ایرانی یک مکان است، زیرا از پدیدارهای طبیعی متمایز، دسته‌بندی آشکاری میان داخل و خارج برقرار می‌کند و نیز دارای ماهیت خاصی است که موجب هست شدن آن می‌شود» (متدین، حشمت‌الله، ۱۳۸۳).

۱۵. باغ های ایرانی

باغ ایرانی پدیده‌ای فرهنگی، تاریخی، کالبدی در سرزمین ایران است و معمولاً به صورت محدوده‌ای محصور که در آن گیاه، آب و ابنیه در نظام معماری مشخصی با هم تلفیق می‌شوند محیطی مطلوب، ایمن و آسوده برای انسان به وجود می‌آورد، ساخته می‌شود. هم چنین باغ ایرانی پیوند فرخنده زیبایی و سودمندی است و نیز موجودیتی است گویای نیازهایی که روزمره اند و کاربردی و هم معنایی اند و انتزاعی آشکارگی هستی است و آشکارگی هستی به امکان شنیدن آوای هستی را می‌دهد. به بیانی دیگر باغ ایرانی فضایی است که با ترکیب معمارانه ساختارهای مصنوعی و طبیعی مانند آب و گیاه، معنایی روایی و خیال پردازانه را مجسم می‌کند. این پدیده در دو زمینه ماده و معنا و نیز پیوند این دو حیطه به یکدیگر قابل بازخوانی، بازاندیشی و بازشناسی است زیرا عرصه گسترده‌ای از مفاهیم، معانی، کاربری‌ها، تکنیک‌ها، فنون و... را در بر گرفته است.

شعر و ادب هنرهایی تزئینی ایرانی خواه از زمان هخامنشیان و خواه از زمان سامانیان و دوره اسلامی، همیشه سرشار از احترام و علاقه به طبیعت است. در باغ (این طبیعت از پیش اندیشیده) راه به انسان و طبیعت در نهایت هماهنگی است. باغ به کمک اشکال منظم هندسی رابطه میان طبیعت و دنیای درونی تصور می‌شود. باغ مفهوم عرفانی و مذهبی طبیعت و نظم جهان را منعکس و مفاهیم فضاها را مطرح می‌کند. قرآن کریم در آیه‌های متعددی، خوشی‌های بهشت را

توصیف می کند و شادی و لذت عمیق کسانی را که به خدای خویش ایمان آوردند و سرانجام آرامش، برکت و آسایش یافتند و برای همیشه در باغ هایی جای گرفتند که آب از زیر آن ها جاری است. در سایه های خنک و برای همیشه، آراسته به چشمه های سرشار، باغ ایرانی نه تنها جای امن و آرام که در عین حال جایی است برای تفکر آرام یا مذاکرات فلسفی. جایی است برای تأمل و تحقق، جایی که روح خسته آدمی می تواند تازه شود و آرامش یابد و منظره هایی تازه بر او مشکوف گردد. آرایش معماری در سراسر اعصار، منحصر به گل و گیاه بوده و می باشد.

جدول ۳: نظام های کارکردی باغ ایرانی

وسعت	نوع طرح	انواع طرح و عناصر ویژه	استقرار کارکردهای اصلی	نمونه ای تاریخی شاخص
مقیاس معماری	باغ گسترده	باغ کوشک	حکومتی/اسکونتی/تلفیقی/تشریفاتی	نظر شیراز/گلشن طیبس
		باغ کاخ	حکومتی/تلفیقی/تشریفاتی	چهلستون اصفهان
		باغ چادر	حکومتی/تلفیقی/استقرار موقت سپاهیان	باغ خرگاه اصفهان
		باغ تجیر	حکومتی/اسکونتی/تلفیقی/تشریفاتی/عمومی	باغ های دوره صفویه
		باغ قلعه	حکومتی/اسکونتی/تلفیقی/تشریفاتی	فین کاشان/ارگ کریمخان
		باغ تخت	حکومتی/تلفیقی/تشریفاتی	شازده ماهان
		باغ آب	حکومتی/تلفیقی/تشریفاتی	شاه گلی تبریز
		باغ مزار	آرامگاه/تشریفاتی/عمومی	مقبره شاه نعمت الله ولی
		باغ منزل	سکونتی/تلفیقی/تشریفاتی	نارنجستان قوام شیراز
		باغ حیاط	باغ حیاط درونگرا	سکونتی
باغ حیاط برونگرا	سکونتی		معماری ایران در نواحی بارانی	
مقیاس میانی (بخشی از طبیعت)	باغ گسترده	سامانه معماری	تنوع کارکرد/عمومی/مذهبی/آموزشی	مساجد/مدارس
		باغ میوه	زراعتی/کشت اقتصادی/اسکونتی	باغ میوه کاشان
		باغ شکار	شکار/تشریفاتی	بخشی از باغ هزار جریب اصفهان
		باغ بیشه	حکومتی/تلفیقی/تشریفاتی	بخشی از باغ سعادت اباد اصفهان
		باغ ملی	عمومی/تفریحی/حفاظت گونه های نادر	گردشگاه های عمومی در دوره صفویه
		باغ وحش	تشریفاتی/تفریحی/حفاظت حیوانات نادر	بخشی از باغ سعادت اباد اصفهان
مقیاس شهری	باغ شهر	ساماندهی طرح شهر	قزوین	
	باغ در باغ	ساماندهی بخشی از شهر	شیراز	

(منبع: نگارنده، ۱۳۹۷).

جدول ۴: جدول شاخصه های باغ های ایرانی برای استفاده در طراحی،

نظام ساختار هندسی باغ ایرانی	محدوده سایت به شکل مستطیل کشیده و ایجاد ۳ کشیدگی موازی، که کشیدگی میانی محور اصلی در نظر گرفته خواهد شد.
نظام کارکردی باغ ایرانی	سایت به عنوان ترکیبی از باغ گسترده و طرح باغ حیاط طراحی شده است.
نظام های کالبدی باغ ایرانی (نظام کاشت)	در طرح درختان و گیاهان به موازات هم در کرت بندی ها طوری کاشته خواهند شد که دید در محورهای اصلی گسترده و درختان سد نشوند. از درختان خزان پذیر در مکان های تجمعی نیز استفاده خواهد شد.
نظام های کالبدی باغ ایرانی (نظام آب)	سعی شده با مکان یابی صحیح آب هم باعث نمایش زیبایی آن شویم (حوض ها، فواره ها، جوی ها) و هم باعث بروودت تبخیری و استفاده اقلیمی از آن شد.
نظام های کالبدی باغ ایرانی (نظام ابنیه)	در این طرح نظام ساختمان از شکل کامل مربع یا مستطیل باغ پیروی می کند و در محور اصلی باغ به طوری که به همه جهات دید گسترده دارد مکان یابی شده است.
نظام تمرکز حواس (حواس پنجگانه)	در این طرح با پیدا و پنهان شدن آب، نمایش آب به صورت های مختلف، ایجاد محصوریت کالبدی به وسیله دیوار پیرامونی سایت، ایجاد آواهای آب به وسیله فواره ها و آوای پرندگان، معطر ساختن سایت به وسیله گیاهان متنوع، استفاده از گیاهان جهت لمس آن ها و سایه هایی که گیاهان، ساختمان، سایبان ها در سایت ایجاد می کنند باعث به کار گرفتن حواس پنج گانه در افراد خواهند شد.

(منبع: نگارنده، ۱۳۹۷).

۱۶. باغ کتاب

همانطور که در مقدمه آمده است طرح باغ کتاب از جمله طرحهای است که اخیراً در راستای توسعه فرهنگی در کشورهای گوناگون جهان در مجموعه های فرهنگی، متداول شده و مورد توجه قرار گرفته است. این نوع مراکز بیشتر جنبه آموزش کتاب خوانی دارند و مخاطبین اصلی آنها جوانان هستند، هر چند که برای کودکان نیز بخشهای موجود است.

۱۷. مکان - باغ

مفهوم معماریانه باغ، بازتاب حس مکان یا "مکانیت" است چون باغ فضایی متعین به شمار می رود که تصویر کلی کیهان را در خود به قاب می گیرد، این مفهوم که پرورنده انتظام و هماهنگی است، می تواند از راه عدد، هندسه و رنگ و ماده به حیطه حواس درآید. در عین حال نظر عقل را به ذات، به ساحت باطنی مستتر در فضای مثبت معطوف دارد. باغ در حد مظهری از صورت مرکزگرای عالم کبیر، یا ظاهر، و حیاط در حد مظهری از صورت مرکزگرای عالم صغیر یا باطن،

جنبه‌هایی از مکان به شمار می‌آیند که متقابلاً مکمل یکدیگرند (میرفندرسکی، محمدامین، ۱۳۸۰). برای بیان مفهوم مکان، دو مفهوم ساختار (ویژگیهای شکلی و فرمی مجموعه‌های از روابط) و معنا (معنای هر شی، ریشه در روابط آن با اشیای دیگر دارد) نیاز است که در مورد پژوهش، باغ ایرانی، ساختارها تحت مجموعه عناصر ایرانی بیان شد و معانی با بیان خصلت‌های موجود در روابط عناصر معرفی شدند.

۱۸. نتیجه‌گیری

انسان می‌تواند هویت پرداز مکان باشد و مکان میتواند دارای هویت انسان ساز باشد. مادامی که انسان به شناخت بهتر از محیط اطراف خود می‌پردازد. در واقع به شناختن ذات درونی خویشتن کمک می‌کند و هنگامی که انسان با تمام وجود و احساس خود روح جاری در محیط را ادراک کند، مکان شکل می‌گیرد. این مکان با ساختار مادی و همچنین نوع فعالیتی که در آن رخ می‌دهد، منجر به شکلگیری خاطره در ذهن انسان می‌شود؛ خاطراتی که در طول زمان به واسطه معنی و روح خاص خود، ماندگار می‌شوند. در این تحقیق کوشش گردید تا باغسازی ایرانی بر مبنای علت‌های وجودی آن جهت طراحی باغ کتاب تفسیر و تحلیل گردد. در این تفسیر ریشه‌های ساخت باغ ایرانی بر مبنای علت‌های چهارگانه مادی، صور، فاعلی و غایی مشخص گردید. بدین ترتیب که علت فاعلی در رابطه با انسان و فرهنگ او بوده، علت غایی بر مبنای چرایی ایجاد باغ است که گاهی مذهبی و در پارهای از اوقات لذت و تفریح و در مواقعی جهت ایجاد قدرت است. علت مادی بر اساس اجزاء و عملکرد آنها در باغ بوده که در نهایت در یک صورت و هندسه منظم و البته متنوع شکل می‌گیرد. چنانچه علت مادی را در نتیجه موارد ایجاد باغ و عملکرد درونی آن علت فاعلی را در رابطه مستقیم با انسان و علت صوری را در فرم و ساختار باغ بدانیم، علت غایی به عنوان یک بهشت مقدس مرتبط با نیازهای دنیایی و معنایی انسان شکل می‌گیرد، علت‌های وجودی ساخت باغ اگر چه در یک ارزش قرار ندارند، اما به تناسب مکان و زمان تاریخی ساخت و همچنین علت ساخت دارای اهمیت ویژه هستند.

آنچه باید در اینجا مورد توجه قرار گیرد آن است که علت اصلی ساخت باغ بر مبنای تفسیر فوق در راستای لذت بوده و کلیه ملتها در مسیر این حمایت قرار می‌گیرند، اما با گذشت زمان و با توجه به ویژگی معنادهی ایرانیان هر یک از علت‌های مادی در جهت غایت معنایی که غایتی ثانویه است قرار می‌گیرند، به طوری که عناصر و اجزاء مانند آب و گیاهان جنبه نمادین و مقدس پیدا می‌کنند و هندسه باغ به عنوان دیگر علت مادی نیز دارای جنبه‌های نمادین می‌گردد. بنابراین علت اصلی ساخت باغ بر مبنای لذت جویی بوده که به تاثیر از علت فاعلی فرهنگی در گذشت زمان غایت ثانویه قدسی پیدا کرده است. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی، با توجه به پیشینه‌ی غنی خود، در دسترس‌پذیر ساختن اطلاعات همگام با پیشرفتهای فناوری، مهمترین و موثرترین مکان برای دسترس پذیری و همگانی کردن علم در جامعه محسوب می‌شوند. در میان انواع کتابخانه‌ها، کتابخانه‌های عمومی جایگاه ارزشمندی در جامعه دانا محور دارند هستند. کتابخانه‌های عمومی موجب می‌شوند علم و دانش علاوه بر آنکه در دانشگاهها، فرهنگستانها و سایر مجامع علمی وجود دارد و مورد بهره برداری قرار می‌گیرد، در میان مردم عادی هم جریان یابد، و در نتیجه این امکان را فراهم می‌کنند که مردم خود نیز خالق علم و دانایی باشند. بنابراین این کتابخانه‌ها علاوه بر آنکه نقش مهمی در ترویج علم دارند، می‌توانند در ساخت و تولید علم نیز مشارکت داشته باشند و این کار از طریق تربیت و آموزش شهروندان فهیم برای جامعه می‌دانمحو امکان پذیر خواهد بود (میرفندرسکی، محمدامین، ۱۳۸۰).

۱۹. منابع

۱. مقتدر، محمدرضا؛ باوری، مینوش و خوانساری، مهدی، ۱۹۳۹، باغ ایرانی باز تالی از بهشت. سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
۲. ویلبر، دونالد، ترجمه مهین دخت صیا، ۱۳۴۸، باغ‌های ایران و گوشکهای آن، چاپ نخست، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
3. Massignon, 1921: 149-160, 151, Nichols, 1931: 210-380, 255, 2003, <http://www.parks.tehran.ir>
۴. شیخ فینی، علی اکبر، ۱۳۸۱، تبیین و ارزیابی دیدگاه سازنده گرای، نشریه تازه‌های علوم شناختی، شماره ۹۱۵، صص ۶۵-۷۳.
۵. فلاحت، محمد صادق، ۱۳۸۴، نقش طرح کالبدی در حس مکان مسجد، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۲۲، صص ۳۵-۴۲، تهران.
۶. فلاحت، محمدصادق، ۱۳۸۵، مفهوم حس مکان و عوامل تشکیل دهنده آن، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، صص ۵۷-۶۶، تهران.
۷. فلاحت، محمدصادق؛ کمالی، لیلا؛ شهیدی، صمد. ۱۳۹۶، نقش مفهوم حس مکان در ارتقای کیفیت حفاظت معماری، نشریه باغ نظر، شماره ۴۶، صص ۱۵-۲۳، تهران.
۸. داوده، حدیث، ۱۳۹۳، مقایسه مفاهیم حس مکان و دلبستگی به مکان، اولین همایش ملی معماری، عمران و محیط زیست شهری، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
۹. گی فور، رابرت، ۱۳۷۸، ادراک و شناخت محیطی. ترجمه نسرين دهباشی. فصلنامه معماری و فرهنگ، شماره دوم و سوم.
۱۰. ضابطیان، الهام و رضا خیرالدین، ۱۳۹۶، بررسی ارتباط مفاهیم سازگاری روانی در جهت نیل به آسایش حرارتی با حس مکان در فضاهای شهری، سومین همایش بین المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، تهران، دانشگاه البرز- انجمن معماری و شهرسازی استان البرز- کنسرسیوم نقش و طرح آتابافت شهر- موسسه بنا شهر پایدار- موسسه فرهنگی هنری سلوی نصر- دانشگاه سراسری تبریز، دانشگاه هنر تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نو.
۱۱. عابدی، محمدحسین و سلیمان سارلی، ۱۳۹۶، بررسی مفهوم دلبستگی مکان، سومین همایش بین المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، تهران، دانشگاه البرز- انجمن معماری و شهرسازی استان البرز- کنسرسیوم نقش و طرح آتابافت شهر- موسسه بنا شهر پایدار- موسسه فرهنگی هنری سلوی نصر- دانشگاه سراسری تبریز، دانشگاه هنر تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نو.
۱۲. فروتن جم، شکیبا و مزین دهباشی شریف، ۱۳۹۶، طراحی دانشکده معماری با رویکرد حس مکان در شهر تهران، پنجمین کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری، تهران، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی.
۱۳. پرتوی، پروین. ۱۳۸۲. مکان و بی مکانی رویکردی پدیدارشناسانه. نشریه علمی- پژوهشی هنرهای زیبا، (۱۴): ۵۰-۴۰.
۱۴. پاکزاد، جهان‌شاه و بزرگ، حمیده. ۱۳۹۱. الفبای روانشناسی محیط برای طراحان. تهران: آرمانشهر.

۱۵. پرتوی، پروین. ۱۳۹۲. پدیدارشناسی مکان. تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران.
۱۶. نوربرگ شولتس، کریستیان. ۱۳۸۸. روح مکان، به سوی پدیدارشناسی معماری. ت: محمدرضا شیرازی. تهران: رخ داد نو.
۱۷. نوربرگ شولتس، کریستیان. ۱۳۹۳. گزینه‌های از معماری، معنا و مکان. ت: ویدا نوروز برازجانی. تهران: انتشارات پرهام نقش.
۱۸. چشمه نور، محیا، ۱۳۹۵. سیری در اصول طراحی موزه، انتشارات پشتیبان.
۱۹. نفیسی، نوشین، ۱۳۹۴، موزه داری، انتشارات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری.
۲۰. حاجی زین العابدینی، محسن، ۱۳۸۹، کتابخوانی مدرن. اطلاعات، ۲ آبان ۱۳۸۹.
۲۱. عبداللهی، نورالله، ۱۳۸۲، خدمات و اهمیت کتابخانه های عمومی، پیام کتابخانه، تهران.
۲۲. شاهچراغی، آزاده، ۱۳۸۹، پارادایمهای پردیس: درآمدی بر بازشناسی و بازآفرینی باغ ایرانی، انتشارات جهاد دانشگاهی، واحد تهران.
۲۳. مرجوعی، علی، ۱۳۸۳، باغ همچون رویداد، فصلنامه معماری و شهرسازی، شماره ۷۹-۷۸، زمستان.
۲۴. دادابه، آریاسپ، ۱۳۸۲، باغ ایرانی و حکمت مینوی، خلاصه مقالات نخستین همایش باغ ایرانی، شماره ۸-۷، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور، تهران.
۲۵. متدین، حشمت الله، ۱۳۸۳، استقرار باغ های ایران، خلاصه مقالات نخستین همایش باغ ایرانی، شماره ۱۲-۱۳، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور، تهران.
۲۶. میرفندرسکی، محمدمین، ۱۳۸۰، باغ به مثابه پیش آیند شهر، مجموعه مقالات نخستین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، شماره ۵، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.

